

MAKTAB DARSLIKLARIDA MUMTOZ HIKOYALARNI O'QITISH METODLARI (“Qissasi Rabg‘uziy” misolida)

Hotamova Mehrangiz,

O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti magistranti

Ilmiy rahbar: PhD. F.N.Buriyeva

hotamovam2001@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada maktab darsliklariga kiritilgan “Qissasi Rabg‘uziy” asarini o‘qitish metodikasi masalalari yoritilgan. Mumtoz nasr namunasi bo‘lgan mazkur asarda qadimiy hikoyalarning pedagogik ahamiyati, ularni zamonaviy o‘quv jarayonida qo‘llash usullari va undagi qissa va hikoyatlar orqali o‘quvchilarda milliy-ma‘naviy qadriyatlarni shakllantirish yo‘llari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, ushbu maqolada “Qissasi Rabg‘uziy” misolida mumtoz hikoyalar tahlili, ularning didaktik mohiyatini o‘quvchilarga yetkazishda qo‘llanadigan interfaol usullar va ushbu jarayonda duch kelinadigan qiyinchiliklar haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar. Mumtoz adabiyot, “Qissasi Rabg‘uziy”, metodika, hikoya, pedagogik ahamiyat, milliy-ma‘naviy qadriyatlar, tahlil, o‘qitish usullari.

OKUL DERS KITAPLARINDA KLASİK HİKAYELERİ ÖĞRETME YÖNTEMLERİ (“Rabguzi Hikayesi” örneği üzerinden)

Hotamova Mehrangiz,

Özbek-Finlandiya pedagoji enstitüsü'nde yüksek lisans öğrencisi

bilimsel danışman: Dr. F.N. Buriyeva

Özet. Makalede, okul kitaplarında yer alan “Rabguziy Hikâyesi” eserinin öğretiminin metodolojik sorunları ele alınmaktadır. Klasik nesir türünün bir örneği olan bu çalışmada, kadim hikâyelerin pedagojik önemi, bunların modern eğitim sürecinde kullanılma yöntemleri, hikâye ve anlatılar aracılığıyla öğrencilerde milli ve manevi değerlerin nasıl oluşturulabileceği konuları ele alınmaktadır. Bu makalede ayrıca “Rabguziy Hikâyesi” örneği üzerinden klasik hikâyelerin analizi, bu hikâyelerin didaktik özünü öğrencilere aktarmada kullanılan etkileşimli yöntemler ve bu süreçte karşılaşılan güçlükler ele alınmaktadır.

Anahtar kelimeler. Klasik edebiyat, “Rabguziy Hikâyesi”, metodoloji, hikâye, pedagojik önem, milli-manevi değerler, analiz, öğretim yöntemleri.

МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ КЛАССИЧЕСКИХ РАССКАЗОВ В ШКОЛЬНЫХ УЧЕБНИКАХ (на примере «Истории Рабгузи»)

Хотамова Мехрангиз,

магистрантка Узбекско-Финского педагогического института

научный руководитель: к.ф.-м.н. Ф.Н.Буриева

Аннотация. В статье рассматриваются методические вопросы преподавания произведения «Сказ о Рабгузий», вошедшего в школьные учебники. В данном произведении, являющемся образцом классической прозы, рассматриваются педагогическое значение старинных сказаний, методы их использования в современном образовательном процессе, пути формирования национальных и духовных ценностей у учащихся через содержащиеся в них рассказы и повести. В статье также рассматривается анализ классических рассказов

на примере «Сказания о Рабгузий», интерактивные методы, используемые для донесения их дидактической сути до учащихся, и трудности, возникающие в этом процессе.

Ключевые слова. Классическая литература, «Сказание о Рабгузие», методика, сюжет, педагогическое значение, национально-духовные ценности, анализ, методы обучения.

METHODS OF TEACHING CLASSIC STORIES IN SCHOOL TEXTBOOKS (on the example of "The Tale of Rabguziy")

Hotamova Mehrangiz,
master's student of the Uzbek-Finnish Pedagogical Institute
scientific supervisor: PhD. F.N. Buriyeva

Annotation. The article discusses the issues of teaching methodology of the work "The Tale of Rabguziy", which is included in school textbooks. This work, which is an example of classical prose, considers the pedagogical significance of ancient stories, methods of their application in the modern educational process, and ways of forming national and spiritual values in students through the stories and narratives in it. Also, this article discusses the analysis of classical stories using the example of "The Tale of Rabguziy", interactive methods used to convey their didactic essence to students, and the difficulties encountered in this process.

Keywords. Classical literature, "The Tale of Rabguziy", methodology, story, pedagogical significance, national-spiritual values, analysis, teaching methods.

"Qissasi Rabg'uziy" asari XIV asrda yozilgan bo'lib, unda payg'ambarlar tarixi, ularning hayoti va faoliyati haqida hikoyalar bayon etilgan. Asarning asosiy qismini payg'ambar qissalari tashkil etadi, ular orqali insoniy fazilatlar, adolat, halollik, mehribonlik kabi universal qadriyatlar ta'kidlanadi. Ushbu asarni maktab darsliklariga kiritish orqali o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish, ularning tarixiy xotirasini mustahkamlash va milliy g'urur hissini uyg'otish mumkin.

Hozirgi kunda umumta'lim maktabning adabiyot darsliklariga kiritilgan "Qissasi Rabg'uziy" kabi mumtoz asarlarni o'qitishda quyidagi metodik yondashuvlarni qo'llash samarali bo'ladi:

Matnni tanlab o'qitish: Asarning barcha qismlarini o'qitish o'rniga, eng muhim va pedagogik jihatdan qimmatli bo'lgan hikoyalarni tanlab olish lozim. Masalan, payg'ambar qissalari orqali insoniy fazilatlar haqida gapirish mumkin.

Tahliliy o'qish: O'quvchilar bilan birgalikda matnni chuqur tahlil qilish, undagi asosiy g'oya va qadriyatlarni aniqlash. Bu jarayonda o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish mumkin.

Hikoyalarni zamonaviy hayot bilan bog'lash: Mumtoz hikoyalardagi voqealar va qadriyatlarni zamonaviy hayotdagi misollar bilan solishtirish orqali o'quvchilarning diqqatini jalb qilish.

Ijodiy topshiriqlar: O'quvchilarni hikoyalar asosida o'zlarining she'r, hikoya yoki insholarini yozishga undash. Bu ularning ijodiy qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi.

Asardagi hikoyalarni o'qitishda tahlil metod usuli samarali bo'lib, u orqali o'quvchilarga nafaqat ma'naviy, balki tarixiy jihatdan ham boy materiallar taqdim etiladi. Masalan, payg'ambar qissalari orqali insoniyatning umuminsoniy qadriyatlari, adolat va halollik kabi fazilatlar ta'kidlanadi. Ushbu hikoyalarni tahlil qilish jarayonida o'quvchilarning tarixiy xotirasi mustahkamlanadi, ularning dunyoqarashi kengayadi. Jumladan, asarda keltirilgan "Yilon va qarlug'och"[7, 79] hikoyatini so'zimizga misol. Ushbu hikoyani hajman qisqaligiga ko'ra mumtoz didaktik hikoyalar namunasi deyish mumkin. Unda qo'llanilgan majoziy obrazlar mumtoz hikoyachilikda ko'p uchrovchi allegoriyalardan farqli o'laroq mifologik tabiatiga egadir. Unda ilon,

qaldirg'och, arining tabiiy yaratilishiga izohlar keltirilishi etiologik morfologiya (biror narsaning paydo) ifoda tarzi ko'zga tashlanadi. Shuningdek, hikoya mazmuni didaktik mazmundan ham xoli emas. Ya'ni ilonga baqaning yemish qilingani arining g'o'ng'illab qolishlariga ularning yuvuz niyatlari, insoniyatga yomonlik qilishni istaganliklari uchun bo'lganligini ko'rsatish orqali har bir yomon niyatning ham badali boligi ko'rsatiladi. Asardagi ijobiy timsol qaldirg'och esa ezgu amallari uchun odamlarning xonadonida birga yashashga muvaffaq bo'lganligi ko'rsatiladi. Shuningdek, darsliklarga kiritilgan "Uzum hikoyati" [7, 31]da adabdiy global muammoga bag'ishlanganligi bilan hamma zamonlarda ahamiyta kasb etadi. Unda uch shayton, tulki, arslon va to'ng'iz obrazlari orqali chog'ir (spirtli ichimlik)ning inson farzandlariga keltiradigan zarari va ularni abgor etuvchi tabiati ko'rsatib beriladi.

O'zbek adabiyotida nasrda yaratilgan ilk asar bo'lishiga qaramasdan "Qissasi Rabg'uziy" aniq g'oyaviy maqsadga yo'naltirilgan, kompozitsion jihatdan mukammal hamda badiiy jozibadordir. Uni o'rta maktab o'quvchilariga o'rgatishda mavzuni bimalol kengaytirish, darslikka matni to'liq kiritilmagan bo'lsa-da, ammo nomi qayd etib ketilgan boshqa hikoyatlarni ham mazmunan tahlil qilish yaxshi samara beradi. Ta'kidlash lozimki, "Qissasi Rabg'uziy" kabi mumtoz asarlarni o'qitishda ayrim qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Jumladan,

Til jihatdan murakkablik: Asarning qadimiy til uslubi zamonaviy o'quvchilar uchun qiyin bo'lishi mumkin. Shuning uchun matnni zamonaviy tilga yaqinlashtirish yoki izohlar bilan ta'minlash lozim.

Tarixiy kontekstni tushunish: Asardagi voqealar va qahramonlar tarixiy shaxslar bo'lganligi sababli, o'quvchilar uchun ularni tushunish qiyin bo'lishi mumkin. Bu jihatdan o'qituvchining tushuntirishlari muhim ahamiyatga ega.

"Qissasi Rabg'uziy" asari nafaqat mazmunan, balki badiiy jihatdan ham boy asar hisoblanadi. Asarda qo'llanilgan til uslubi, badiiy tasvir vositalari va hikoya qilish uslubi o'quvchilarning adabiy didini rivojlantirishga xizmat qiladi. Asarning badiiy jihatlarini tahlil qilish orqali o'quvchilarda adabiyotga bo'lgan qiziqishni oshirish mumkin. Masalan, asarda tasvirlar, taqqoslashlar, ramziy obrazlar keng qo'llanilgan. Bu vositalar orqali muallif o'quvchilarning tasavvurini faollashtirib, ularni hikoya qahramonlarining ichki dunyosiga kirib borishga undaydi.

Zamonaviy ta'limda interfaol usullar keng qo'llanilmoqda. "Qissasi Rabg'uziy" asarini o'qitishda ham ushbu usullardan samarali foydalanish mumkin. Masalan:

Muhokama va munozaralar: O'quvchilarni asardagi mavzular bo'yicha muhokama qilishga jalb qilish. Bu ularning fikrlash qobiliyatini oshirishga yordam beradi.

Guruhli ishlar: O'quvchilarni kichik guruhlarga bo'lib, ularga asardagi hikoyalarni tahlil qilish vazifasini topshirish. Bu ularning jamoaviy ishlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Multimedia vositalaridan foydalanish: Asardagi hikoyalarni tasvirlash uchun multimedia vositalaridan (video, audio, slaydli taqdimotlar) foydalanish. Bu o'quvchilarning diqqatini jalb qilish va ularning hikoyalarga bo'lgan qiziqishini oshirishga yordam beradi.

"Qissasi Rabg'uziy" asari orqali o'quvchilarda milliy-ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish mumkin. Asarda ta'kidlangan insoniy fazilatlar, adolat, halollik, mehribonlik kabi qadriyatlar zamonaviy jamiyatda ham dolzarb hisoblanadi. O'qituvchi ushbu qadriyatlarni o'quvchilarga yetkazishda quyidagi usullardan foydalanishi mumkin:

Hikoyalarni hayotiy misollar bilan bog'lash. Asardagi hikoyalarni o'quvchilarning o'z hayoti bilan bog'lab tushuntirish. Shu o'rinda quyidagi hikoyani keltirib o'tish maqsadga muvofiqdir.

Qadriyatlarni muhokama qilish: O'quvchilar bilan birgalikda asarda ta'kidlangan qadriyatlarni muhokama qilish va ularning zamonaviy hayotdagi ahamiyatini aniqlash.

"Qissasi Rabg'uziy" asarini o'qitish jarayoni o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Asardagi hikoyalar orqali o'quvchilar insoniy fazilatlar, adolat, halollik, mehribonlik kabi qadriyatlarni egallashadi. Bundan tashqari, asarni o'qish va tahlil qilish jarayoni

o'quvchilarning o'qish qobiliyatini, nutq madaniyatini va tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshirishga yordam beradi.

"Qissasi Rabg'uziy" asarini o'qitishda o'qituvchining roli juda muhim. O'qituvchi nafaqat asarni o'qitish, balki o'quvchilarni asarning mazmuni va qadriyatlarini chuqur tushunishga yo'naltirish vazifasini bajaradi. O'qituvchi quyidagi vazifalarni bajarishi lozim:

Asarni chuqur o'rganish: O'qituvchi asarning mazmuni, badiiy xususiyatlari va qadriyatlarini chuqur o'rganib, o'quvchilarga yetkazishi lozim.

O'quvchilarni rag'batlantirish: O'quvchilarni asarni o'qishga va tahlil qilishga rag'batlantirish. Bu ularning asarga bo'lgan qiziqishini oshirishga yordam beradi.

Metodik yondashuvlarni qo'llash: O'qituvchi asarni o'qitishda turli metodik yondashuvlardan foydalanishi lozim. Bu o'quvchilarning asarni yaxshiroq tushunishiga yordam beradi.

Bugungi adabiyot ta'limida zamonaviy texnologiyalar keng qo'llanilmoqda. **"Qissasi Rabg'uziy"** asarini o'qitishda ham ushbu texnologiyalardan foydalanish mumkin. Masalan:

Elektron darsliklar: Asarning elektron versiyasini tayyorlash va uni o'quvchilarga taqdim etish. Bu ularning asarni o'qish va tahlil qilish jarayonini osonlashtiradi.

Onlayn muhokamalar: O'quvchilarni asar bo'yicha onlayn muhokamalarda qatnashishga jalb qilish. Bu ularning fikrlash qobiliyatini oshirishga yordam beradi.

Virtual ekskursiyalar: Asardagi hikoyalar bilan bog'liq bo'lgan tarixiy joylarga virtual ekskursiyalar tashkil qilish. Bu o'quvchilarning asarning tarixiy kontekstini yaxshiroq tushunishiga yordam beradi.

"Qissasi Rabg'uziy" asarini o'qitishda xalqaro tajribalardan ham foydalanish mumkin. Masalan, dunyoning turli mamlakatlarida mumtoz asarlarni o'qitishda qo'llaniladigan metodik yondashuvlarni o'rganish va ularni o'z mamlakatimiz sharoitiga moslashtirish. Bu o'quvchilarning asarni yaxshiroq tushunishiga va uni zamonaviy talablarga moslashtirishga yordam beradi.

"Qissasi Rabg'uziy" asarini o'qitish jarayoni o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin. Masalan, o'quvchilarni asardagi hikoyalar asosida o'zlarining she'r, hikoya yoki insholarini yozishga undash. Bundan tashqari, o'quvchilarni asardagi hikoyalarni sahnalashtirishga jalb qilish. Bu ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, **"Qissasi Rabg'uziy"** kabi mumtoz asarlarni maktab darsliklariga kiritish va ularni samarali o'qitish orqali o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni egallashlari, milliy g'urur hissini rivojlantirishlari va tarixiy xotirasini mustahkamlashlari mumkin. Ushbu jarayonda o'qituvchilar tomonidan qo'llanadigan metodik yondashuvlar, tahliliy o'qish va ijodiy topshiriqlar asosiy o'rinni egallaydi. Shuningdek, qadimiy asarlarni zamonaviy talablarga moslashtirish va ularni o'quvchilarning didiga yetkazish uchun izchil metodik ishlar olib borish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Hasanov O. O'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: Sharq, 2008. 17-20 bet.
2. Mirzayev T. O'zbek xalq ertaklari va ularning pedagogik ahamiyati. – Toshkent: Ma'naviyat, 2007. 33-34 bet.
3. Nurmonov A. Adabiyot darslarida ijodiy yondashuv. – Toshkent: O'qituvchi, 2014. 65-67 bet.
4. Qur'onov D. Pedagogika va psixologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2015. 22-25 bet.
5. Rabg'uziy. Qissai Rabg'uziy. – Toshkent: Ma'naviyat, 2005. 33-35 bet.
6. To'rayev H. Adabiyotshunoslikning nazariy masalalari. – Toshkent: Fan, 2012. 31-32 bet.
7. To'xliyev, B. va boshq. Adabiyot 11-sinf: darslik-majmua. – Toshkent: «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2018. – 200 bet.
8. Xolmirzayev B. Mumtoz adabiyot va zamonaviy talim. – Toshkent: Fan, 2016. 54-55 bet.
9. Yo'ldoshev J. Mumtoz adabiyot asarlarini o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2010. 47-49 bet.